

BE-A0510_006113_006035_DUT

Inventaris van het archief van het Belgisch
Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van
Friedrichsfeld, 1915-1918

Het Rijksarchief in België
Archives de l'État en Belgique
Das Staatsarchiv in Belgien
State Archives in Belgium

This finding aid is written in Dutch.

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF:	3
Raadpleging en gebruik.....	4
Voorwaarden voor de raadpleging.....	4
Voorwaarden voor de reproductie.....	4
Geschiedenis van archiefvormer en archief.....	5
Archiefvormer.....	5
Naam.....	5
Geschiedenis.....	5
Bevoegdheden en activiteiten.....	11
Archief.....	11
Geschiedenis.....	11
Verwerving.....	12
Inhoud en structuur.....	13
Inhoud.....	13
Ordering.....	13
 BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDDELEN.....	 15
A. Algemeen secretariaat.....	15
1. Interne organisatie.....	15
2. Samenwerken met de hulporganisaties.....	15
10 - 11 Registers van de hulpbehoevende krijgsgevangenen bevoorraad door de Belgische Middendienst voor de krijgsgevangenen in Le Havre. 1918.....	16
3. Inlichtingen verstrekken.....	16
B. Boekhouding.....	17
C. Levensmiddelen- en kledingdienst.....	18
1. Secretariaat.....	18
2. Magazijn.....	19
3. Verzending naar de Arbeidskommando's.....	19
35 - 36 Borderellen van de verdeling van levensmiddelen en kleding in de Arbeidskommando's en in het kamp. 1918.....	19
D. Klachtendienst.....	21
E. Stukken zonder merkbaarverband.....	22

Beschrijving van het archief:

Naam archiefblok:

WO I. Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Friedrichsfeld

Periode:

1915 - 1918

Archiefbloknummer:

BE-A0510.2256

Omvang:

- Omvang geïndexiseerd: 0.75 m
- Laatste bestanddeelnummer: 41.00

Archiefbewaarplaats:

Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume

Archiefvormers:

Belgisch Hulpcomité van het krijgsgevangenkamp in Friedrichsfeld, 1915-1918

Raadpleging en gebruik

VOORWAARDEN VOOR DE RAADPLEGING

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

VOORWAARDEN VOOR DE REPRODUCTIE

Voor de reproductie van archiefstukken gelden de voorwaarden en tarieven van toepassing in het Algemeen Rijksarchief.

Geschiedenis van archiefvormer en archief

ARCHIEFVORMER

NAAM

Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Friedrichsfeld
Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre de Friedrichsfeld

GESCHIEDENIS

In de loop van de maanden augustus, september en oktober van 1914 veroverde het Duitse leger het grootste gedeelte van het Belgisch grondgebied. Ongeveer 35.000 Belgische militairen werden tijdens de opeenvolgende militaire operaties krijgsgevangen gemaakt en opgesloten in Duitse kampen. Door de ratificatie van de Conventie van Den Haag uit 1907 hadden de meeste Westerse landen enkele basisregels erkend voor de behandeling van de krijgsgevangenen. In de eerste plaats hadden de gevangenen recht op een humane behandeling (art.4). Qua voeding, kleding en slaapgelegenheid moesten zij behandeld worden zoals de eigen soldaten (art.7). Zij konden aan het werk gesteld worden, maar in dit geval moesten ze een salaris krijgen. De arbeid mocht evenwel niet buitensporig zijn en tewerkstelling in de oorlogsindustrie was verboden (art.6). Officieren konden echter in geen geval tewerkgesteld worden. Humanitaire organisaties hadden het recht de krijgsgevangenen te helpen (art.15) en brieven en postpakketten waren vrijgesteld van taksen (art.16).

De Belgische krijgsgevangenen werden meestal opgevangen in inderhaast opgerichte barakkenkampen in Altengrabow, Giessen, Munster, Sennelager, Soltau, Hamelen en Friedrichsfeld waar ze vier jaar lang samenleefden met Franse, Engelse, Russische, Senegalese, Algerijnse, Tunesische en Indische lotgenoten. De officieren genoten een geprivilegieerde behandeling en werden gehuisvest in leegstaande kazernes, kastelen en citadellen. Vaak konden ze beschikken over een persoonlijke ordonnans. In de grootste kampen werden tot 20.000 manschappen gehuisvest. Deze kampen groeiden als het ware uit tot houten dorpen met een eigen ziekenhuis, grootkeukens, refters, kantines, kapellen, bibliotheken, een theater en een filmzaal. De gevangenen organiseerden op eigen houtje allerlei onderwijsinitiatieven. In sommige kampen werd een eigen tijdschrift uitgegeven en waren er allerhande sportverenigingen (voetbal was immens populair), een internationaal orkest, een theatergroep en/of soldatenkoor om de tijd op een aangename manier te verdrijven.

Daar het voedsel dat men voorgezet kreeg in de kampkeukens ontoereikend was, vroegen de meeste gevangenen aan hun familieleden om - in de mate

van het mogelijke - levensmiddelen op te sturen. Gebruikmakend van het bovenvermelde artikel 15 hadden tal van filantropen hulporganisaties opgericht, zowel in het bezette België als in het buitenland, om het lot van de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland te verzachten. Aanvankelijk waren het vooral familieleden die via deze tussenweg individuele hulppakketten met brood, beschuiten, koffie, kleding en tabak bezorgden aan hun geliefden. De familieleden of 'oorlogsmeters' konden eigen pakjes binnenbrengen of geld overmaken, zodat de hulporganisaties standaardcolli's konden versturen. Het was ook mogelijk zich te 'abonneren' zodat de krijgsgevangene op gezette tijdstippen een colli ontving. Men had de keuze uit een uitgebreid gamma standaardpakketten naargelang ieders beurs. Vooral gedroogd fruit, koffie, allerhande ingeblikte groenten en vlees, melk, kaas, confituur, rijst en sardienen werden verstuurd. Brood, beschuiten, sigaren, sigaretten of tabak, chocolade, zeep en gecondenseerde melk waren het meest gegeerd. Soms werden ook kledingstukken, schoenen en boeken op deze manier verstuurd. Alcohol, kranten, wapens, messen, werktuigen die gebruikt konden worden bij ontsnappingen, munitie en explosieven mochten om evidente redenen niet verstuurd worden.¹

Het toegelaten aantal zendingen werd door de Duitsers spoedig beperkt tot twee per maand. De colli's waren vaak 1 tot 3 weken onderweg alvorens ter bestemming te raken. Hulpbehoevende Belgische gevangenen die geen individuele colli's ontvingen, werden niet in de steek gelaten maar kregen levensmiddelen via de zogenaamde collectieve verzendingen. Bepaalde levensmiddelen werden in bulk per trein naar de kampen verzonden waar zij uitgedeeld werden aan de behoeftigen. Daarnaast had elke gevangene recht op 2 kg. brood per week. Deze (minder snel bederfbare) broden werden doorgaans verzonden via Bazel door de Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre in Parijs zodat ze na 5 à 6 dagen ter bestemming waren.

Natuurlijk kon de Belgische regering diegenen die gevochten hadden voor hun vaderland niet volledig aan hun lot overlaten. Daarom werden de belangrijkste particuliere hulporganisaties voor de krijgsgevangenen gesubsidieerd. Toen duidelijk werd dat de oorlog langer zou aanslepen dan verwacht, richtte minister van Justitie Carton de Wiart in mei 1915 in Le Havre het Werk tot Bijstand aan de Belgische Krijgsgevangenen in Duitsland op. In 1917 werd de naam omgedoopt tot Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. Het Werk moest morele en materiële hulp verlenen aan de krijgsgevangenen (via de verzending van levensmiddelen, kleding en boeken), inlichtingen verlenen aan de families van de krijgsgevangenen en de werking van de verschillende liefdadigheidscomités beter coördineren. De nieuwe organisatie was gevestigd in de 'Villa Suzanne' aan de Désiré-Dehorslaan in Sainte-Adresse. Voorzitter Gerard Cooreman en secretaris Victor Yseux pakten de zaken kordaat aan en verstuurd onmiddellijk een rondzendbrief naar de verschillende krijgsgevangenkampen om inlichtingen in te winnen over het aantal behoeftigen, welke goederen het meest dringend waren, enzovoort. Zo zorgde

1 De Duitse richtlijnen i.v.m. het versturen van de pakjes wijzigden frequent.

het Werk er spoedig voor dat de nodige kledij, ondergoed, schoenen en boeken vanuit Le Havre naar de Duitse kampen werd gezonden. Toen het Belgisch leger zijn oude uniformen inruilde voor de bekende kakitenues werden deze uniformen naar Duitsland gezonden.²

Omdat men vanuit Le Havre onmogelijk alle krijgsgevangenen kon bevoorraden, werd een beroep gedaan op de particuliere hulporganisaties. Secretaris Yseux bezocht de reeds bestaande liefdadigheidswerken ter plaatse of ontving de voorzitters in Le Havre en vroeg hen aan te sluiten bij het officiële Belgische initiatief. We citeren hier slechts de belangrijkste aangesloten comités: het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (met filialen in zowat alle belangrijke steden in het bezette België), La Cantine du soldat prisonnier in Brussel, Relief for Belgian prisoners in Germany in Londen, het Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges in Parijs, de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern en de Belgische Afdeling van het Internationaal Liefdewerk voor Krijgsgevangenen en Gewonden in Maastricht. De tientallen krijgsgevangenkampen, kriskras verspreid over het hele Duitse grondgebied, werden onderling verdeeld onder de aangesloten comités, zodat elke organisatie instond voor de bevoorrading van een aantal specifieke kampen.³Omdat de Duitse overheid de gevangenen frequent naar een ander kamp of Arbeidskommando overbracht, werd - op 27 juli 1917 - de strikte verdeling van de kampen verlaten. De liefdadigheidsorganisaties konden voortaan 'hun' gevangenen bevoorraden ongeacht in welk kamp zij zich bevonden. Voor de collectieve verzendingen bleef de verdeling evenwel van toepassing.⁴Voor de interne verdeling van de hulpgoederen in de krijgsgevangenkampen deden de hulporganisaties aanvankelijk beroep op een vertrouwenspersoon die moest waken over de correcte distributie van de individuele en collectieve verzendingen. Deze persoon had een belangrijke administratieve taak. Hij moest de namen van behoeftige gevangenen doorgeven, namen van getransfereerde gevangenen melden en problemen bij de verzendingen

2 Voor meer informatie raadpleeg de inleiding in: VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (1914-1925), Brussel, 2009 [Inv. I 436].

3 Voor de precieze verdeling verwijzen we naar de gepubliceerde jaarverslagen: Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916, Parijs, 1917. Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917, Parijs, 1917. Office central belge pour les prisonniers de guerre. Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924, Brussel, 1924. Office central belge pour les prisonniers de guerre. Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918, Brussel, 1918.

4 De archieven van een aantal hulporganisaties worden in het Rijksarchief bewaard. VANDEN BOSCH H., Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919) [Inv. I 448], Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Brussel, 2009 [Inv. I 449]; VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel, Brussel, 2009 [Inv. I 432]; VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht, Brussel, 2009 [I 433].

melden.

In de loop van 1915 werden in de meeste kampen Frans-Belgische Hulpcomités opgericht waarvan de Belgische leden democratisch verkozen werden onder de landgenoten. Meestal volgden de leden elkaar in sneltempo op door transfers naar Arbeidskommando's en andere kampen. Geleidelijk splitsten de Belgen zich af en richtten ze een apart Hulpcomité op. Er werden statuten opgesteld en er werd op regelmatige tijdstippen vergaderd. De secretarissen van de Hulpcomités voerden een uitgebreide briefwisseling met de hulporganisaties over de bestelling en distributie van de pakjes. Daar men ook inlichtingen over de verblijfplaats van de gevangenen moest bezorgen aan diverse instanties werden registers aangelegd met de namen van de gevangenen die in het kamp en in de Arbeidskommando's verbleven. De financiën en het magazijn werden minutieus beheerd daar men verantwoording moest afleggen aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. Bovendien trachtte men elke schijn van vriendjespolitiek bij de uitdeling van hulpgoederen te vermijden.

Eén van de belangrijkste taken van de Hulpcomités was de organisatie van de verzendingen naar de Arbeidskommando's vermits het grootste gedeelte van de gevangenen tewerkgesteld was bij lokale landbouwers (vooral in de zomermaanden), in de fabrieken, in de mijnen of bij lokale overheidsbesturen (moerassen droogleggen, woeste heidegronden draineren, wegen aanleggen, enz.). Zij moesten vaak zware fysieke arbeid leveren en de extra rantsoenering was zeer welgekomen. De leden van het Hulpcomités stonden frequent in contact met de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. Dat was een hele opgave daar sommige Hulpcomités meer dan 2.000 verschillende Arbeidskommando's onder hun hoede hadden. In het algemeen werd het werk van de Hulpcomités fel bemoeilijkt door het feit dat de Duitse militaire overheid de onhebbelijke gewoonte had de gevangenen voortdurend van kamp of Arbeidskommando te wisselen. Bovendien verschilde de medewerking van de lokale commandanten van kamp tot kamp. In een aantal kampen staken de commandanten de nodige stokken in de wielen, maar in andere kampen verleenden zij hun volledige medewerking. Deze willekeur werd aan banden gelegd op 10 oktober 1916, toen de Hulpcomités de officiële toestemming kregen onbepaald te corresponderen met de hulporganisaties. Dit principe werd nogmaals bevestigd in het Frans-Duits akkoord van 15 maart 1918. In de kampen waar slechts een tiental landgenoten verbleven, werden de Belgen doorgaans bevoorrad door het Frans Hulpcomité. Veel pakjes kwamen om allerlei redenen niet ter bestemming. Zo durfden personeelsleden van de Duitse douane-, censuur- en postdiensten, die erg te lijden hadden onder de continentale blokkade, al eens een colli mee naar huis nemen om hun gezin een extraatje te gunnen. Men kon altijd klacht indienen in geval men een colli niet ontvangen had maar of dit veel effect had, is zeer de vraag.

Uit medeleven met de zieke lotgenoten deelden de Hulpcomités extra levensmiddelen uit aan de gevangenen die opgenomen waren in de lazaretten. Er werden eveneens geldomhalingen georganiseerd om grafzerken te kopen om de graven van overleden makers te verfraaien. Vaak zette het Hulpcomité

zich ook in om onderwijsactiviteiten te organiseren, een bibliotheek op te richten en te zorgen voor ontspanningsmogelijkheden (o.a. sport, muziek, bioscoop).

Om het lot van de gewonde en zieke krijgsgevangenen te verzachten, werden vrij snel diplomatieke onderhandelingen opgestart om hun onderlinge uitwisseling te bekomen. Na tussenkomst van het Vaticaan werd in februari 1916 een akkoord gesloten om de zwaargewonde of -zieke gevangenen te interneren in het neutrale Zwitserland, waar zij konden profiteren van het gezonde bergklimaat om hun herstel te bespoedigen. De invaliden die er het ergste aan toe waren konden uitgewisseld en gerepatriëerd worden.⁵ De voorwaarden om in aanmerking te komen voor internering in Zwitserland waren: minstens 18 maanden gevangenschap, de Duitse, Franse, Belgische of Britse nationaliteit bezitten en lijden aan één van de volgende ziektebeelden: tuberculose, allerhande bloedziektes, chronische aandoeningen aan de luchtwegen of de inwendige organen, blind- of doofheid, huidziektes, ernstige reuma, verlies van lichaamsdelen of verlamming. Alcoholici, mentaal zieken en besmettelijke zieken kwamen niet in aanmerking. De selectie gebeurde door een commissie van geneesheren. Zij stelden na medisch onderzoek per kamp een lijst op van de krijgsgevangenen die aan de selectiecriteria voor internering of repatriëring voldeden.⁶

Op 11 november 1918 was de grote oorlog eindelijk achter de rug. Het wapenstilstandsverdrag legde de onmiddellijke repatriëring op (zonder wederkerigheid) van alle krijgsgevangenen van de geallieerden en van de Verenigde Staten. Onder de Belgische krijgsgevangenen, die allen zo snel mogelijk naar huis wensten te keren, was intussen grote beroering ontstaan. Ze kloegen over het voedseltekort. De verzendingen kwamen niet meer ter bestemming o.a. omdat de uitgehongerde Duitse bevolking de treinwagons

5 Slechts zo'n 2.500 Belgen werden in de loop van de oorlog vanuit Duitsland of Zwitserland gerepatriëerd. Zij gingen echter niet terug naar het bezette België maar verbleven doorgaans in Frankrijk.

6 De teksten van de verschillende akkoorden kunnen teruggevonden worden in FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1916. Premier rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Genève, 1917; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1917. Second rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Bern, 1918; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1918-1919. Troisième rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Bern, 1919. Meer achtergrondinformatie over de internering in de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919) [I 448], Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918) [I 449], Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919) [I 450], Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920) [I 451], Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918) [I 452], Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918) [I 453], Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920) [I 454], Tewelkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919) [I 455], Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) [I 456] en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915) [I 457].

plunderde. Bovendien werden de kampen precies op dit moment geteisterd door de beruchte Spaanse griep. Eén van de eerste maatregelen die getroffen werd, was de aanduiding van tweetalige Belgische officieren die naar de verschillende kampen gezonden werden om de gemoederen te bedaren en de orde en discipline te herstellen. Vanuit Berlijn werd gezorgd voor de noodzakelijke bevoorrading. Op dat moment hadden een aantal landgenoten, die door de Duitse soldatenraden vrijgelaten waren, reeds op eigen houtje de terugtocht aangevangen. Vaak strandden deze plantrekkers ergens 'in the middle of nowhere' zonder bestaansmiddelen met alle gevolgen van dien. De verantwoordelijken van de Hulpcomités bleven meestal trouw op post en droegen hun steentje bij aan de organisatie van de repatriëring. Ondanks grote logistieke problemen werden tussen november 1918 en februari 1919 282 Belgische officieren en 40.007 soldaten gerepatriëerd. In dit cijfer waren de Belgen die op eigen houtje huiswaarts keerden niet meegerekend. Bovendien verkoos een klein aantal Belgen in Duitsland te blijven om professionele, politieke of amoureuze redenen (149 krijgsgevangenen en 125 burgers volgens de officiële cijfers).

Uit historisch onderzoek blijkt dat de levensomstandigheden in de krijgsgevangenkampen ronduit slecht waren wat onder andere blijkt uit het hoog sterftecijfer en de vele epidemieën die uitbraken. Vlektyphus, cholera en vooral tuberculose vormden een groot probleem. Door de lange opsluiting en de verveling hadden veel gevangenen, naast heimwee, ook te kampen met psychologische problemen zoals depressie, apathie en zenuwziekten. Vaak bleven de bepalingen van het volkenrecht dode letter en leefden de krijgsgevangenen in ongunstige omstandigheden (huisvesting in gammele barakken, ontoereikende voeding door de continentale blokkade, geringe medische zorg, slechte hygiëne en vooral zware arbeid in de zgn. Arbeidskommando's). Er werd dan ook door alle oorlogsvoerende partijen een hevige propaganda gevoerd over de behandeling van de krijgsgevangenen.⁷

Tenslotte dienen we op te merken dat er indertijd geen strikte onderverdeling tussen krijgsgevangenen (militairen) en politieke gevangenen (burgers) werd gemaakt. De 'burgerlijke' gevangenen (waaronder een beperkt aantal vrouwen en kinderen) zaten vaak samen met de militairen in dezelfde kampen, genoten dezelfde behandeling en waren eveneens beschermd door de Conventie van Den Haag. Er is dus niet enkel over de krijgsgevangenen informatie te rapen in de archieven maar ook over de Belgische burgers die opgesloten zaten in Duitsland. Een bijzonder geval vormen de 'burgerlijke' gevangenen die door de bezetter opgesloten werden in de gevangenis van Diest. Sinds maart 1918

7 BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998; SPEED R.B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990; COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, ARA, 2002; *Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, p. 339-620.

werd de vesting in Diest immers gebruikt als gevangenis. Een aantal Belgische burgers uit de overbevolkte kampen in Holzminden en Senne werden naar Diest overgebracht. Verder werden hier ook jongeren opgesloten die opgepakt werden tijdens hun poging om de grens met Nederland te overschrijden, om op die manier het Belgische leger te vervoegen. Ook zij vielen onder de bepalingen van de Conventie van Den Haag en ze konden dus hulppakketten ontvangen van de liefdadigheidsorganisaties voor krijgsgevangenen.

BEVOEGDHEDEN EN ACTIVITEITEN

Op Kerstdag 1914 werd reeds een Internationaal Hulpcomité opgericht in het kamp van Friedrichsfeld [gelegen in de huidige deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen] in de buurt van het stadje Wesel. Gaston Scouflaire was de Belgische afgevaardigde in dit comité. Later werd zijn plaats ingenomen door Albert Ernst. Aanvankelijk waren slechts 450 Belgen ondergebracht in het kamp. In de volgende jaren verbleven doorgaans zo'n 1.500 landgenoten in Friedrichsfeld. Op 17 november 1915 werd het Belgisch Hulpcomité opgericht onder voorzitterschap van Max Bourguignon. Alphonse Van Den Broeck was vice-voorzitter en Jean Van Gend secretaris. In september 1918 werd hij opgevolgd door François Hauerland. Een zekere Schellekens werd aangesteld als commissaris. Om de zes maanden werden de leden (her)verkozen. De meeste gevangenen waren tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. Het Hulpcomité organiseerde tevens onderwijs, een bibliotheek, concerten, theatervoorstellingen en kunsttentoonstellingen. Aanvankelijk werden de Belgen geholpen door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht, later door ' *L'Appui belge*' uit Parijs.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de broodistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

ARCHIEF

GESCHIEDENIS

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van

de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

VERWERVING

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Algemeen Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke inventaris.

Inhoud en structuur

INHOUD

We moeten de onderzoeker echter waarschuwen dat over het dagelijkse leven in de kampen en de behandeling door de Duitsers vrij weinig informatie te vinden is. Alle briefwisseling werd immers streng gecensureerd waardoor er enkel informatie over de bevoorrading voorhanden is in deze archieven.

ORDENING

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, samenwerken met de hulporganisaties en inlichtingen verstrekken. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn en de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's. De klachtendienst behoefde evenmin een ingewikkelde indeling.

Beschrijving van de series en archiefbestanddelen

A. ALGEMEEN SECRETARIAT

1. INTERNE ORGANISATIE

1	Statuten en verslagen van de vergaderingen van het hulpcomité. 1915-1918.	2 delen
2	Verslagen van de algemene vergaderingen van het hulpcomité. 1917-1918.	1 deel
3	Formulieren en Duitse omzendbrieven. [1915-1918].	1 omslag
2. SAMENWERKEN MET DE HULPORGANISATIES		
4	Brievenboeken (met statuten). 1915-1918.	4 delen
5	Ingekomen brieven. 1915-1918.	1 pak
6	Ingekomen brieven van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangen en Geïnterneerden, het Kistje van den Belgische Soldaat en 'La cantine du soldat prisonnier' in Brussel. 1916-1918.	1 omslag
7	Diverse staten van krijgsgevangenen die geholpen werden vanuit het buitenland. 1917.	1 omslag
8	Ingekomen brieven van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangen in Le Havre. 1917-1918.	1 omslag
9	Lijst van de Belgische gevangen bevoorraad door de Belgische Middendienst voor de krijgsgevangen in Le Havre. 1918.	1 katern

-
- 10 - 11 REGISTERS VAN DE HULPBEHOEVENDE
KRIJGSGEVANGENEN BEVOORRAAD DOOR DE BELGISCHE
MIDDENDIENST VOOR DE KRIJGSGEVANGENEN IN LE HAVRE. 1918.
Nr. 1-4.459. 1 deel
- 11 9.941-14.229. 1 deel
- 3. INLICHTINGEN VERSTREKKEN*
- 12 Register van de gevangen met de vermelding of ze hulpbehoevend
waren of niet (met statuten van het Hulpcomité). 1915. 1 deel
- 13 Alfabetisch register van de krijgsgevangenen met vermelding van
hun categorie. (1915?). 1 deel
- 14 Losbladig register met alfabetisch overzicht van de
krijgsgevangenen per barak en van de krijgsgevangenen in de
verschillende Arbeidskommando's. 1917-1918. 1 pak

- 15 B. BOEKHOUDING
Kasboek van de ontvangsten en uitgaven. 1915-1918.

1 deel

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. SECRETARIAAT

- 16 Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van hulpgoederen aan behoeftige gevangenen. 1915-1916. 1 deel
- 17 Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van militaire kledingstukken. 1916-1918. 1 deel
- 18 Dossier inzake de verdeling van ondergoed. 1917. 1 omslag
- 19 Maandelijks overzichten van de hulp in natura. 1917-1918. 1 deel
- 20 Register waarin aantekening werd gehouden van de ontvangen levensmiddelen. 1917-1918. 1 deel
- 21 Register waarin aantekeningen werden gehouden van de colli's die niet overhandigd en aan andere gevangenen toegekend werden. 1917-1918. 1 deel
- 22 Register waarin aantekening werd gehouden van de colli's verstuurd door 'L'Appui belge' uit Parijs die niet aan de aangeduide bestemming konden worden uitgereikt en aan een andere gevangene werden toegekend. 1917-1918. 1 deel
- 23 Register van de verdeling van levensmiddelen aan de gevangenen die terugkwamen uit de Arbeidskommando's. 1918. 1 katern
- 24 Bordellen van de verdeling van hulpgoederen. Maart - april 1918. 1 omslag
- 25 Alfabetisch register van de verdeling van levensmiddelen. 1918. 1 deel
- 26 Register waarin aantekening werd gehouden van de maandelijks verdelingen van levensmiddelen voor de gevangenen in de Arbeidskommando's, in de lazaretten en in het kamp. (1918). 1 deel

-
- 27 2. MAGAZIJN
Magazijnboeken van de onvangen en uitgedeelde kledingsstukken.
1915-1918. 2 delen
- 28 Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde goederen en
magazijninventaris. 1917- 1918. 1 deel
- 29 Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken.
1918. 1 deel
- 30 Magazijnstaten van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken.
1918. 1 omslag
- 31 Magazijnstaten van de ontvangen en uitgedeelde levensmiddelen.
1918. 1 omslag
- 32 3. VERZENDING NAAR DE ARBEIDSKOMMANDO'S
Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan de
gevangen in de Arbeidskommando's. 1918. 5 delen
- 33 Borderellen van de verdeling van uniformen en kledij onder de
gevangen in de Arbeidskommando's (met ontvangstlijsten). Januari
1918. 1 pak
- 34 Borderellen van de verdeling van levensmiddelen in de
Arbeidskommando's (met ontvangstbewijzen). Februari - april
1918. 1 pak
- 35 35 - 36 BORDERELLEN VAN DE VERDELING VAN LEVENSMIDDELEN
EN KLEDING IN DE ARBEIDSKOMMANDO'S EN IN HET KAMP. 1918.
Mei-augustus 1918. 1 pak
- 36 Oktober-november 1918. 1 pak
- 37 Borderellen van de verdeling van levensmiddelen in de

Arbeidskommando's. september 1918.

1 pak

38

Borderellen van de verdeling van schoenen in de
Arbeidskommando's september-oktober 1918.

1 pak

- 39 D. KLACHTENDIENST
Register waarin aantekening gehouden werd van de colli's die
tijdens het transport verloren gingen en waarvoor klacht werd
ingediend bij de Duitse autoriteiten. 1918.

1 deel

E. STUKKEN ZONDER MERKBAARVERBAND

- 40 Brievenboek van L. Delville (met aantekeningen over het aantal ontvangen colli's). 1915-1917. 1 deel
- 41 Ingekomen brieven van brancadier Arthur Pauwels. 1916-1917. 1 omslag